

Magyarország, Bizánc és a Balkán

MAKK FERENC

1940-ben született Baján. A JATE-n 1964-ben történelem–latin, 1966-ban ógörög szakos tanári diplomát szerzett. 1965 és 1983 között a JATE Klasszika-Filológiai Tanszékén dolgozott, 1984 óta a Történeti Segédtudományok Tanszékének a vezetője. Magyar medievisztikával, bizantológiai és történeti segédtudományokkal foglalkozik. 1991-ben védte meg akadémiai doktori értekezését. 1992-től egyetemi tanár. Mintegy 27 könyv és 180 tudományos írás szerzője.

**Kálmán uralkodásának
időszaka (1095–1116)**

Szent László (1077–1095) legfőbb ellenségének, Salamonnak 1087-ben bekövetkezett halála után — a korábbi kötöttségeket felszámolva — teljesen önállósította az ország külpolitikáját. A királyság erőt külső terjeszkedésre fordította, az expanzió fő színtere a Balkán lett. Ettől kezdve a Balkán-félsziget hosszú időszakon keresztül a magyar külpolitika középpontjában állott. A balkáni magyar terjeszkedés először Bizánccal, majd a gregoriánus pápával állította szembe Magyarországot.

Az 1080–1090-es évek fordulóján Szent László kísérletet tett arra, hogy uralmát kiterjessze arra az észak-balkáni területre, amelyet néhány évvel korábban az ún. keleti angol lovagok szálltak meg, s amely eredendően a Bizánci Birodalomhoz tartozott. 1091-ben már katonai foglalást is eszközölt Bizánc rovására a Szerémségtől délre, s ekkor vette fel a Moesia királya címet. Expanzív próbálkozásai ebben az irányban végül kudarcot szenvedtek, ráadásul a magyar–bizánci viszony is teljesen ellenségesé vált. A Magyar Királyság balkáni terjeszkedési politikája ezen időtől fogva egy évszázadon át szembetalálkozott és ütközött a legerősebb balkáni hatalom, Bizánc alapvető érdekeivel. Ez a konfliktus a két állam viszonyára a 12. század végéig döntő hatást gyakorolt.

Horvátország meghódítása 1091-ben a horvát területek felett hűbéri fennhatóságot gyakorló Rómával élezte ki a kapcsolatokat. Ez is arra készítette Lászlót, hogy — korábbi szövetségeseivel szakítva — IV. Henrik császárral (1056–1106) és annak ellenpápájával lépjen koalícióra.

Érdekes fordulatokra került sor Kálmán király idejében (1095–1116) Magyarországnak a Német Birodalomhoz, a Római Pápasághoz és a Bizánci Császársághoz fűződő kapcsolataiban. Kálmán legfőbb ellenfele egész uralkodása alatt bent az országban trónkövetelő öccse, Álmos herceg volt. A trónviszályban Álmos ügyét karolta fel a német császár, amelynek legmarkánsabb megnyilvánulásaként 1108-ban német támadás érte az országot. A király — testvére, Álmos miatt — elfordult IV. Henriktől és az ellenpápától, s a gregoriánus pápasággal létesített szövetséget. Ennek számos jele volt. 1097-ben pápai közvetítéssel jött létre Kálmán normann házassága, 1106-ban pedig a király a pápa javára lemondott a főpapkinevezési (*investitura*) jogról.

Miközben a Német Császárság és a gregoriánus pápaság irányában mindez radikális változásnak bizonyult Szent László utolsó éveinek külpolitikájához képest, Kálmán a Balkánon a László által elkezdett expanziót folytatta. 1097-ben visszaállította a magyar uralmat Horvátországban, 1102-ben Tengerfehérvárott horvát királlyá koronáztatta magát. (A magyar–horvát perszónalunió létrejöttének 900. évfordulója éppen jelen esztendőre esik.) 1105-ben pedig fegyveres úton elfoglalta Közép-Dalmáciát, amely terület a Bizánci Birodalom része volt. A dalmát területek megszállása Velencét is Magyarország ellen fordította. Ezt követően vette fel Kálmán a Magyarország, Horvátország és Dalmácia királya címet.

Ebben az időben a Görög Császárság számára a fő veszélyt a normann terjeszkedés jelentette keleti és nyugati irányból egyaránt, s ezért a *basileus*, a bizánci császár, Alexios Komnénos (1081–1118) — nem akarván újabb frontot nyitni — kényszerből tudomásul vette dalmáciai területeinek magyar birtokba vételét. Cserében viszont megnyerte magának szövetségesül a normannokkal szemben a magyar uralkodót. Ezt a politikai–katonai szövetséget erősítette meg a magyar királyné, Piroska házassága 1105–1106 fordulóján a bizánci trónörökösrel, Ioannés Komnénos herceggel. Az 1107–1108-as balkáni háborúban Magyarország — a Velencei Köztársasággal együtt — Bizánc oldalán harcolt, és sikerült is e koalíciónak vereséget mérnie a támadó normannokra. A király és a *basileus* szövetsége magyarázza legfőképpen azt, hogy 1107-ben Álmos herceg Bizáncban miért nem kapott segítséget trónaspirációjához. Kálmán uralkodása alatt Bizánc nem karolta fel a dalmáciai magyar fennhatóság felszámolására irányuló velencei terveket sem.

II. István (1116–1131)

A magyar–bizánci kapcsolatokban Kálmán fia, II. István alatt (1116–1131) ismét nagy változás következett be. Az 1122-es wormszi konkordátum (az *imperium* és a *sacerdotium* kiegyezése) lehetővé tette, hogy a pápapárti Magyarország fokozatosan normalizálja viszonyát a Német Birodalommal. Ugyanebben az időszakban rendkívül kiéleződtek a magyar–bizánci — hatalmi, politikai és gazdasági — ellentétek. Miután a *basileus* 1127-ben megtagadta a trónkövetelő Álmos herceg kiutasítására vonatkozó királyi kérelem teljesítését, II. István megtorló hadjáratot indított Bizánc ellen a Morava völgyében. Nyíltan hangoztatott ürügyként azokat a sérelmeket hozta fel, amelyek a magyar kereskedőket bizánci részről ekkoriban érték. A hadakozások csak 1129 őszén fejeződtek be. A háború éveiben a magyar király, akit ebben utódai később többször is követettek, kísérletet tett arra, hogy kiterjessze politikai befolyását Szerbiára (azaz Rácországra) a szerbek Bizánc-ellenes függetlenségi harcának támogatásával. Ennek következménye volt Álmos fia, Vak Béla herceg és Ilona szerb herceglány házasságkötése, de Szerbia végül is bizánci

uralom alatt maradt. A magyar–bizánci konfrontáció eredményezte azt, hogy ebben a korszakban Álmos után két másik magyar trónkövetelő (Bors és Borisz) is megfordult Bizáncban, Ioannés Komnénos császár (1118–1143) udvarában.

II. (Vak) Béla (1131–1141)

Az új király, II. (Vak) Béla (1131–1141) az alapvető külpolitikai kérdésekben elődjének az irányvonalát folytatta. Jó viszonyt tartott fent a Német Birodalommal és a gregoriánus pápasággal, s eközben sikeresen használta ki a nemzetközi helyzet alakulásából adódó kedvező lehetőségeket a magyar terjeszkedés érdekében a Balkánon. 1130-ban a palermói koronázással létrejött a Normann Királyság Dél-Itáliában és Szicíliában. Az új monarcha, II. Roger (1030–1054) a Földközi-tenger keleti medencéjében nagyhatalmi pozíciókra tört, ezért szembefordult vele Németország, Bizánc, Velence és a Római Pápaság is. A magyar király ekkor — 1135–1136 fordulóján — visszaszerezte Közép-Dalmáciát, amely felett ebben az időben már Velence gyakorolt fennhatóságot, majd hamarosan elfoglalta Boszniát is, amely viszont a bizánci befolyási övezet integráns részét alkotta. A Ráma királya cím felvétele jelezte a — Rámát is magában foglaló — bosnyák terület megszerzését, ahol a magyar uralom az 1160-as évek közepéig tartósnak bizonyult. Ez azt mutatja, hogy a Balkánon a magyar terjeszkedés Horvátország, Dalmácia, Moesia és Szerbia után Boszniában újabb célpontot talált magának.

Két nagy európai koalíció kialakulása

A 12. század közepén az európai politikai helyzet szerfelett mozgalmassá vált annak következtében, hogy a második kereszties hadjárat idején (1147–1149) rendkívül kiéleződtek a korabeli nagyhatalmak (a Német Birodalom, Bizánc, a pápaság és a dél-itáliai Normann Királyság) ellentétei. Két nagy koalíció alakult ki, s ezek néhány éven át döntő hatást gyakoroltak a nemzetközi életre. A „két császár szövetsége” Németország és Bizánc mellett magában foglalta Velencét is, míg a velük szemben álló táborban a Normann Királyság játszotta a főszerepet maga mellett tudva Franciaországot és a Pápaságot.

A szövetségi rendszerek szembenállásának igazi tétje a kontinentális Európa feletti politikai hegemonia megszerzése volt. Ennek elérése érdekében az első koalíció Dél-Itáliát, a második pedig a Bizánci Császárságot kívánta elfoglalni. A két tábor politikai–katonai konfliktusából a Magyar Királyság nem vonhatta ki magát. II. Géza (1141–1162) magatartását e konfrontációban döntő mértékben saját külpolitikai célkitűzéseinek és az országával szembeni külső törekvéseknek a kölcsönhatása befolyásolta. Magyarország a koalíciók harcában a normann–francia–pápai oldalra állott.

II. Géza (1141–1162)

A két szövetségi rendszer tervezett nagy összecsapása végül is nem következett be, mert részint a koalíciókon belüli ellentétek — mindenki tartott saját szövetségesei erejének és hatalmának túlzott megnövekedésétől —, részint pedig a „mellékhad-

színtereken” kezdeményezett konfliktusok megakadályozták azt, hogy bármelyik tábor is érdemben hozzáfoghasson fő célkitűzésre (az itáliai invázió, illetve a keleti hadjárat) megvalósításához. Így a szövetségi rendszerek közti konfrontáció a „mellékhad-színtereken” zajlott le. Dél-Itália, Konstantinápoly és a Szentföld helyett a Szász és a Bajor Hercegség területén, orosz földön és a Balkán északi részén került sor összecsapásokra. Magyarország mindhárom színtér konfliktusaiban oly intenzíven képviseltette magát, hogy elmondható: a Velencével és a „két császár szövetségével” szembeni küzdelemben a francia–normann koalíció tagjaként a feudális magyar állam a többiekhez képest jóval nagyobb politikai, anyagi és katonai terheket vállalt magára.

**A magyar–bizánci
ellentétek kiéleződése**

A magyar király rendkívül merész és nagyszabású elgondolással a két nemzetközi blokk tagjainak egymás elleni küzdelmét végső soron arra akarta felhasználni, hogy saját vezetése alatt — Kijev, Halics, Szerbia és Bizánc részvételével — egy erős kelet-közép-európai szövetséget hozzon létre, amelynek révén Magyarország a térség vezető hatalmává emelkedett volna. A magyar diplomácia szálai, erővonalai néhány éven keresztül átfogták és behálózták a Kijevtől a szicíliai Palermóig és a Regensburgtól Konstantinápolyig terjedő területeket, de még Párizsban is figyelni kellett a magyar külkapcsolatok alakulását. Ez a hegemon politika különösen a magyar–bizánci ellentéteket élezte ki az 1149–1155 közötti években. II. Géza mind orosz földön, mind Szerbiában a basileusszal szemben saját politikai befolyása növelésén fáradozott. Beavatkozott a bizánci trónküzdelmekbe is, s Manuél Komnénos császár (1143–1180) ellenében katonasága bevetésével tevékenyen támogatta a trónkövetelő Andronikos herceget. A balkáni magyar expanzió fokozódása juttat kifejezésre akkor, amidőn Géza ezzel egyidejűleg kísérletet tett arra, hogy bizánci területet szerezzen meg magának a Morava folyó völgyében. Manuél császár, aki fenyegető, megtorló lépésként még a trónigénylő Boriszt is felvonultatta Gézával szemben a harctéren, azonban sikerrel állta útját a magyar király balkáni céljai megvalósulásának.

**Német–bizánci
rivalizálás a magyar
térségért**

A 12. század ezen időszakában ismét jól megfigyelhető volt a magyar térségért folyó német–bizánci rivalizálás. Jóllehet a normannellenes „két császár szövetsége” ideája már 1153-ban a német császár és a római pápa megegyezése nyomán politikai lomtárba került, a basileus a koalíció gondolatát ismét elővette, és ravasz taktikusként magyarelles élel megkísérelte életre kelteni. 1156-ban Manuél császár azt javasolta a német uralkodónak, Barbarossa Frigyesnek (1152–1190), hogy közös erővel foglalják el Magyarországot, s területét egymás között osszák fel. A manuéli ajánlat a maga nemében páratlan diplomáciai manővernek minősült, hiszen sem korábban, sem később hasonló kezdeményezésre nem került sor. Mindenesetre ritka veszélyes pillá-

nat volt ez II. Géza királysága számára. Szerencsére a Német Birodalom, amely 1146-ban Borisz személyében vazalluskirályt akart a magyar trónra ültetni, s 1152-ben maga is Magyarország fegyveres meghódítását tervezte, nem fogadta el a basileus javaslatát. Frigyes császár ugyanis még ilyen módon sem óhajtotta elősegíteni Bizánc közép-európai pozíciójának megerősödését. Ráadásul ebben az időben a német uralkodót rendkívül zavarta a basileus itáliai térnyerése, amely tökéletesen keresztezte az Itáliai-félsziget egészének bekebelezésére irányuló német birodalmi politikát.

II. Géza, akinek irreális hegemonisztikus tervei erre az időre már végleg zátonyra futottak, kénytelen volt — most már védekező állásból — folyamatosan és rugalmasan alkalmazkodni az állandóan változó nemzetközi viszonyokhoz. Az 1156. évi manuéli ajánlattól megrettenve és az országában kiújult trónviszálytól is késztetve II. Géza néhány évig jó kapcsolatokat tartott fenn Barbarossa Friggyessel. 1161-ben azonban — az *imperium* és a *sacerdotium* újonnan fellángolt küzdelmében — a pápaságot maga alá gyűrni akaró Barbarossa Friggyessel szemben a gregoriánus pápa, III. Sándor (1159–1181) mellé állt. Hasonlóan cselekedett a bizánci uralkodó is.

Magyar ellenkirályok bizánci támogatással

Noha ily módon e fontos kérdésben Magyarország és Bizánc egy táborba kerültek, mégis kettőjük viszonyában hamarosan a legteljesebb konfrontáció vált meghatározóvá. A német császár és a basileus egyaránt az antik *Imperium Romanum* renovációjára törekedett. A Római Birodalom helyreállításának koncepciója jegyében 1162-ben Barbarossa Frigyes egész Itália elfoglalására készült, Manuél császár pedig a Magyar Királyság ellen fordult.

Az 1162–1165 közti években Magyarországgal kapcsolatban a basileusnak két célja volt: az első a magyar állam hűbéri alávetése, a második a királyság értékes déli területeinek elfoglalása. Az egyik kortárs bizánci történetíró Manuél fő céljáról a következőt írta: a császár „a magyar föld feletti uralom megszerzését tekintette legfontosabb feladatának”. Ezt egy adófizető hűbéres királynak Magyarország trónjára ültetésével kívánta elérni, hogy ezáltal a Magyar Királyságot a Bizánci Birodalomhoz csatolja. Ez a néhány esztendő volt 12. századi történelmünk legválságosabb periódusa. A basileus III. István (1162–1172) ellenében először II. Lászlót (1162 második fele), majd IV. Istvánt (1163 első fele) juttatta hatalomra Magyarországon. Formailag ugyan — a tényleges hatalom birtokában — egyik ellenkirály sem volt bizánci hűbéres, de különösen IV. István idejében érvényesült olyan erős görög befolyás az országban, hogy Nyugat-Európában már attól tartottak: a Magyar Királyság elszakad Rómától és a keleti egyházhoz csatlakozik.

III. István (1162–1172)

A Német Birodalom a korábbiakhoz hasonlóan ez idő tájt sem nézte jó szemmel Bizánc magyarországi térfoglalását. 1163 tava-

szán Barbarossa Frigyes császár személyesen akart hadat vezetni az országba, hogy megbuktassa a bizánci ellenkirályt, és visszahelyezze III. Istvánt atyai trónjára. A császári hadjáratra végül is nem volt szükség, mivel német segítséggel maga III. István vissza tudta szerezni országát. A bukott IV. István — ezután már formálisan is vállalván a görög hűbért — 1164–1165 között ellenkirályként a Szerémségben húzta meg magát bizánci fegyverek árnyékában. A külföldi (főleg a német birodalmi) segítség révén III. István megvédte országa függetlenségét Bizánccal szemben, s ez volt uralkodása legfőbb érdeme. Ugyanakkor kénytelen volt beleegyezni abba, hogy 1165-ben a basileus birtokba vegye Horvátországot, Dalmáciát, Boszniát és a Szerémséget. 1166-ban III. István megkísérelte katonai erővel visszafoglalni ezeket a területeket. Írott forrás, a kortárs Kinnamos tanúsága szerint 1166-ban a bizánci ellentámadás alkalmával jelentek meg először a Kárpát-medence földjén románok, mégpedig a görög sereg katonáiként. Az 1167. évi nagy bizánci győzelem után megkötött békeszerződés megerősítette a basileus területi foglalásait. Magyarország ekkor — másfél évtizedre — teljesen kiszorult a Balkánról, miután ott összes korábbi birtokait, foglalásait elveszítette. A Balkánért folytatott küzdelemben most kétségtelenül a Magyar Királysággal szemben a Bizánci Császárság került előnyösebb helyzetbe.

A bizánci háborúk éveiben erősödtek a Magyar Királyság német kapcsolatai, ezt szolgálta III. István osztrák házassága is. III. István azonban a Német Birodalommal szemben szuverén uralkodó maradt, s önálló külpolitikát folytatott. Ennek fontos jeleként fogható fel, hogy 1169-ben a németek által támogatott ellenpápával szemben a gregoriánus III. Sándor pápa oldalára állt.

III. Béla (1172–1196)

A III. István halála után kirobbant trónviszályban a testvérek: Géza és Béla közül az utóbbi kerekedett felül. Béla 1163-tól Bizánccban élt, s 1165-ben despotésként megtették őt a császári trón hivatalos örökösévé. 1170-ben azonban, miután Manuél császárnak fia született, ettől a rangjától megfosztották, s 1172 tavaszán Béla herceg antiochiai feleségével visszatért Magyarországra.

A hatalmi harcban III. Béla (1172–1196) élvezte III. Sándor pápa segítségét, aki — Lukács esztergomi érsek ellenkezése miatt — a kalocsai érsekkel koronáztatta királlyá Bélát 1173 elején. III. Béla trónra kerülését döntő mértékben elősegítette, hogy a basileus pénzzel, diplomáciai eszközökkel és katonasága felvonultatásával őt támogatta. Kétségtelen: Béla hatalomra kerülése nagy sikert jelentett a görög császár számára, de a magyar király nem lett bizánci vazallus. Uralkodása első éveinek külpolitikáját pápapártiság és görögbarátság jellemezte, ugyanakkor öccsének, a németbarát Géza hercegnek akciói miatt a király viszonya a Német Birodalom irányában meglehetősen feszült volt. A Béla és Manuél közti politikai szövetség nyilvánvalóan a térségben a bi-

zánci orientáció erősödésével járt. A magyar belviszonyokban azonban semmiféle bizánci befolyás nem érvényesült. Sőt III. Béla országlása alatt a hazai katolikus egyházban az ortodoxia-ellenesség és a bizánci egyházzal való szembe fordulás egyre határozottabb jelleget mutatott. Jellemző lehet Jób esztergomi érsek dogmatikai vitája a basileusszal. Görög nyelvű levelében II. Isaakios (1185–1195) ortodox véleményével szemben a magyar főpap határozottan kiállt a római egyház felfogása mellett. Ekkor vált erőteljessé az ortodox szerzetesség hanyatlása is magyar földön. Manuél császár életében — vállalt kötelezettsége alapján — a király tekintettel volt Bizánc balkáni érdekeire. A basileus 1180-ban bekövetkezett halála után III. Béla külpolitikája ettől a kötöttségtől is megszabadult, s ez a magyar külkapcsolatokban nagy változást idézett elő.

Az *imperium* és a *sacerdotium* második küzdelméből 1177-ben győztesen kikerülő pápasággal folyamatosan jó kapcsolatokat tartott fent a király. Ezt bizonyítja, hogy 1192 júniusában a pápa jóváhagyásával történt meg I. László szentté avatása Nagyváradon. Fokozatosan megjavult a magyar–német viszony is: 1181 táján és 1189-ben dinasztikus összeköttetés létesült a két uralkodócsalád között (halálesetek miatt azonban egyik eljegyzésből sem lett házasság).

A balkáni expanzió felújítása

A királyság saját érdekei, mindenekelőtt expanzív külpolitikai törekvései határozták meg a korszak magyar–bizánci kapcsolatainak alakulását is. A Szent László által elkezdett s több utóda által folytatott balkáni expanziót III. Béla sikeresen felújította. Az 1180-as évek elején először visszavette Bizánctól Horvátországot, Közép-Dalmáciát, Boszniát és a Szerémséget, ezzel egyidejűleg kiterjesztette uralmát Zára fölé is. Majd elfoglalta a Belgrád és Szófia közti birodalmi területeket. 1192–1193 fordulóján Szerbia egy részét szállta meg. A szerb területeket azonban a bizánci–szerb–pápai koalíció nyomására kénytelen volt feladni. A Szerbiáért folytatott magyar–bizánci hatalmi rivalizálás sajátos módon végső soron Szerbia önállóságának megőrzését szolgálta. Fontos azonban hangsúlyozni: a balkáni magyar expanzió időszakában is III. Béla a legkülönbözőbb formában sietett Bizánc segítségére, ha a birodalom létét vagy komoly érdekeit súlyos veszély fenyegette.

Bizánc oldalán a bolgárok ellen

1186–1187 fordulóján III. Béla a függetlenségükért küzdő bolgárok ellen Bizánc oldalára állott. Fegyveresen nem avatkozott be a bizánci–bolgár konfliktusba, de vitathatatlan, hogy a bolgárok és a bizánciak között vallási eszközökkel is folyó eszmei–ideológiai küzdelemben a magyar uralkodó Bizánctól támogatta.

A vallásos érzelmű bolgár tömegek fanatizmusának, harci elszántságának és bátorságának erősítése érdekében a felkelés vezetői, Aszen és Petar 1185–1186 fordulóján Trnovóban templomot

emeltek és szenteltek fel a megalomártír, Szent Demeter tisztele-
tére. Ezzel együtt nyíltan propagálták, hogy a jövőben a híres és
népszerű bizánci harcosszent nem a görögöket, hanem a bolgá-
rokat fogja segíteni és diadalra vezetni. Ennek ellensúlyozására,
illetve Szófia és Nyugat-Bulgária lakosainak megnyerése céljából
1186 őszen — Szófiában tartózkodva — II. Isaakios azzal a ké-
réssel fordult apósához, III. Bélához, hogy juttassa vissza Szófiá-
ba Rilai Szent Iván, a bolgár remeteszent ereklyéit, amelyeket
Béla 1183-ban hozott Magyarországra. A magyar király, miután
az ortodox szent magyarországi kultuszának meghonosítására
tett kísérlete az esztergomi érsek határozott ellenállása miatt
kudarcot vallott, a kérésnek eleget tett, és 1186–1187 fordulóján
elküldte az ereklyetartót Szófiába, ahol 1187 elején nagy ünne-
péssel fogadták visszatérését. Az Aszenidák elleni tavaszi hadjá-
rata előtt ily módon kívánta a basileus a bolgár közvéleményt
maga mellé állítani Nyugat-Bulgáriában. A relikviák népszerűsége
a bolgár vezetők, az Aszenidák előtt is természetesen jól is-
mert volt, s hogy a szent a továbbiakban az ő ügyüket szolgálja,
rögtön Szófia elfoglalása után, 1195-ben az ereklyéket átszállít-
tatták az akkori bolgár fővárosba, Trnovóba.

**Bizánc támogatása a
normannokkal és
németekkel szemben**

1185-ben, amikor Béla serege ismét Szófiáig hatolt, a norman-
nok újra Bizáncra törtek. A magyar király azonnal leállította tá-
madását, békét és — leánya házasságával megpecsételt — szö-
vetséget kötött a basileusszal. I. Isaakiosnak ily módon lehetősé-
ge nyílt arra, hogy minden katonai erejével a normannok ellen
forduljon, és a Balkán elhagyására kényszerítse őket. 1189–1190
fordulóján pedig a Konstantinápoly elfoglalására készülő német
keresztes haddal szemben a király — politikai és katonai nyomást
gyakorolva Frigyesre — a basileus pártját fogta, s ezáltal
mindkét esetben megakadályozta Bizánc bukását. A megerősö-
dött Magyar Királyság ugyanis nem engedhette meg, hogy a
nagyértékben meggyengült Bizánc helyét a Balkánon a norma-
nn vagy a német nagyhatalom foglalja el, mert ez egyrészt
veszélyes lett volna Magyarország számára, másrészt a Görög
Császárság szerepkörét a Magyar Királyság akarta betölteni.

**Keresztes hadjárat
indításának terve**

A magyar uralkodók közül elsőnek III. Béla foglalkozott komoly
formában a keleti „pogányok” elleni, önálló keresztes hadjárat
indításának tervével. E *szent háború* gondolatával összefüggő
példaképeinek, László királynak említett kanonizációja, hiszen ő is
a keleti pogányokkal vívott harcokban védte meg a magyar és az egyetemes
kereszténység érdekeit. Kétségtelen, hogy megvalósulása esetén a
szentföldi hadjárat ugyancsak Magyarország regionális vezető szerepének
megteremtését szolgálta volna. Nem lehet véletlen, hogy a király az
1190-es évek elején a korábbi egyes kereszt helyett zászlóján a bizánci
eredetű kettős keresztet kezdte használni. (Bizonyos feltételezések szerint
nagy hatalmi törekvéseinek szimbolikus kifejezésére III. Béla ekkor

**A görög kettős kereszt
átvétele**

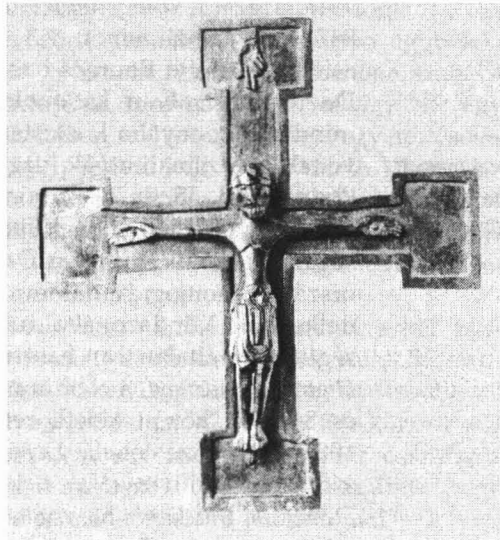
Irodalom:

Bertényi Iván: *A magyar Szent Korona*. Budapest, 1996.; Kristó Gyula–Makk Ferenc–Marosi Ernő: *III. Béla emlékezete*. Budapest, 1981.; Makk Ferenc: *A turulmadártól a kettős-keresztig*. Szeged, 1998, 163–238.; Makk Ferenc: *A tizenkettedik század története*. Budapest, 2000; Moravcsik Gyula: *Bizánc és a magyarság*. Budapest, 1953, 41–98.; Moravcsik Gyula: *Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai*. Budapest, 1984; Ostrogorsky, Georg: *A bizánci állam története*. Budapest, 2001, 313–366.

illesztette össze a magyar Szent Korona két — görög, illetve latin — részét egységes, zárt koronává, amilyennel abban az időben a bizánci császárok is rendelkeztek. A Szent Korona egyesítésének célja és időpontja azonban még ma sem tekinthető tisztázottnak.)

Nem kétséges, hogy III. Béla, az egykori bizánci trónörökös jól tudta: Bizáncban a kettős kereszt a császár hatalmi jelvényei közé tartozik. E bizánci hatalmi jelvény átvételével, majd királyi címerbe foglalásával a magyar uralkodó a külvilág előtt szimbolikus formában jelezte: egyrészt saját királyi méltóságát egyenrangúnak tekinti a basileus császári méltóságával, másrészt kész és hajlandó felvállalni a térségben a bizánci császár hatalmi pozícióját. Ez a külpolitikai koncepció teljes mértékben támogatásra talált a külső hódításokra vágyó magyar urak körében. A világi és az egyházi főemberek minden bizonnyal éppen amiatt fogadták el a görög kettős kereszt használatát a Rómához tartozó Magyarországon, mivel azt nem ortodox vallási jelvénynek, hanem a balkáni hegemonisztikus program szimbólumának tekintették. Nyilvánvaló, hogy a Balkán központú, nagyhatalmi és birodalmi célokat szolgálta a messze ívelő és szerteágazó — angol, aragón, bizánci, francia, német — dinasztikus kapcsolatok kiépítésére irányuló törekvések mellett a királyság erőteljes — a Balkánon túl az orosz földek felé ugyancsak jelentkező — terjeszkedő politikája is.

A balkáni magyar hegemonia megteremtésére irányuló tervet a király halála 1196-ban keresztülhúzta. II. András alatt (1205–1235) ugyanez a koncepció ismét előtérbe került, de ez már egy másik korszakhoz tartozik.

Körmeneti kereszt (12. század, Magyar Nemzeti Múzeum)